
The Clash of Economic Ideas: The Great Policy Debate and Experiments of the Last Hundred Years

---

PRIKAZ KNJIGE

Lawrence H. White
New York, NY: Cambridge University Press, 2012, 428. str.

Knjiga profesora Whitea ne predstavlja standardni pregled razvoja ekonomskih ideja. Za razliku od uobičajenih udžbenika povijesti ekonomske misli u kojima se ekonomske ideje i njihovi autori promatraju kronološki, pri čemu se ne radi jasna distinkcija između doprinosa ekonomskoj teoriji i ekonomskoj politici, u ovoj se knjizi koristi nelinearan pristup analizi ekonomskih ideja koje su utjecale na oblikovanje i implementaciju ekonomskih politika od početka 20. stoljeća. U fokusu knjige su povijesni događaji i posljedične reakcije ekonomske politike.

U proteklih stotinjak godina velik broj zemalja svjedočio je dramatičnim eksperimentima u ekonomskoj politici, među kojima su najistaknutiji socijalizam, fašizam i nacionalsocijalizam, američki kejnzijanizam i regulacija, Washingtonski konsenzus i neoliberalizam. Prema autoru, temelj za svaki od ovih eksperimenata bile su različite i suprotstavljene ekonomske ideje, prvenstveno one o ulozi države u gospodarstvu i njezinoj mogućnosti da njime „upravlja“.

White analizira i objašnjava podrijetlo tih ideja, povijesni i politički kontekst u kojem su se oblikovale te upoznaje čitatelja s glavnim protagonistima ključnih trenutaka njihova razvoja. Pri tome koristi nelinearan pristup, vraćajući se, prema potrebi, u povijest, primjerice od Hayeka do Smitha ili monetarista do Humea i Lockea. Takvo kretanje kroz građu najkorisnije je čitateljima koji nisu otprije upoznati s poviješću ekonomske misli.

Na početku knjige autor otvara četiri velika pitanja na koja čitatelj kroz petnaest poglavlja ne dobiva konačne odgovore, već mu ona pružaju okvir za razmišljanje i razumijevanje obrađenih tema.

Prvo, postoji li i kakav je utjecaj ekonomskih ideja na politiku? Jesu li u pravu Keynes i Hayek koji smatraju da ideje i debate ekonomista imaju utjecaj na nositelje politike ili Pareto i Stiegler koji političare smatraju oportunistima s vlastitim ciljevima, koji se prilagođavaju zadanim socio-političkim uvjetima, ne mareći na poruke i upozorenja ekonomista? Iako se kroz knjigu pokazuje da oba stava mogu biti istinita, White smatra kako je kroz povijest dvadesetog stoljeća ipak dominirao prvi stav.

Ako ideje ekonomista uistinu utječu na donositelje političkih odluka, postavlja se pitanje kako one od stručnih akademskih rasprava u znanstvenim časopisima i na konferencijama dolaze do šire javnosti i političara. Zato se White u knjizi koncentrira i na strukturu „intelektualne proizvodnje“, iako ovo pitanje do kraja knjige ostaje najslabije obrađeno. Tek se površno spominju kolumne i blogovi velikih ekonomista poput Friedmana, Samuelsona ili Krugmana te dokumentarni filmovi za širu publiku u produkciji Galbraitha i Friedmana. Čitatelj time ostaje pomalo razočaran jer je upravo taj aspekt najmanje zastupljen u literaturi o povijesti ekonomske misli.

Treće je pitanje najzastupljenije, a odnosi se na odnos države i tržišta. Prema Whiteu, sve velike rasprave ekonomista o ekonomskoj politici kroz povijest, mogu se svesti na suprotstavljena mišljenja o ulozi države u gospodarstvu. Važno je upozoriti čitatelja da White, kao pripadnik austrijske škole ekonomije, u knjizi ne pokušava prikriti svoje opredjeljenje prema slobodnom tržištu. Posvećuje veliku pažnju detaljnim i argumentiranim kritikama onih ekonomista koji su se zalagali za veću ulogu države u gospodarstvu, dok ekonomiste koji se zalažu za slobodno tržište oslobađa gotovo bilo kakvih kritika.

Posljednje pitanje odnosi se na (ekonomske) razlike između socijalizma i kapitalizma. White se koncentrira na pitanje efikasnosti i alokacije resursa

gospodarstva. S druge strane, socijalistički ekonomist Lange bio je uvjeren da centralni planer, uz određene preduvjete, može odrediti cijene kao i tržište. Drugi dio kritike upućen je Marxovoj i Ricardovoj radnoj teoriji vrijednosti, kojoj austrijska škola (Menger i Mises) suprotstavlja utilitarističku teoriju vrijednosti, koja je u 20. stoljeću postala temeljni koncept *mainstream* ekonomije.

Kako bi čitatelja detaljnije upoznao s teorijom poslovnih ciklusa austrijske škole, White u trećem poglavlju opisuje „umjetni“ ekonomski rast u SAD-u dvadesetih godina 20. stoljeća. Taj rast je, prema „Austrijancima“, posljedica monetarne politike Federalnih rezervi koje su održavanjem niskih kamatnih stopa poremetile tržišne signale i „planove“ proizvodnje, potrošnje i štednje, što je rezultiralo pogrešnom strukturom investicija (*malinvestment*). White sažeto objašnjava temeljne koncepte austrijske teorije, poput Hayekovog „trokuta“ proizvodnje, Böhm-Bawerkove teorije kamatne stope, prirodne kamatne stope itd. Poglavlje završava kratkim prikazom suprotstavljenih bankarskih škola – *free banking school* i *banking school* – te doktrine kratkoročnih vrijednosnih papira (*real bills doctrine*). Iako je posljednji dio poglavlja u skladu s tematikom, nekim se čitateljima može učiniti pomalo suvišnim.

Nakon što je u trećem poglavlju analizirao uzlaznu fazu poslovnog ciklusa 1920-ih, White u četvrtom poglavlju opisuje silaznu fazu ciklusa i ulazak gospodarstva SAD-a u Veliku depresiju. *New Deal*, ekonomska politika predsjednika Roosevelta, središnja je tema ovog poglavlja. Isprva White, pomalo pretjerano, pričom o savjetniku predsjednika Roosevelta koji je bio u službenom posjetu Mussoliniju početkom 1930-ih, pokušava povezati *New Deal* s talijanskim fašizmom. U nastavku sažeto predstavlja teoriju hiperprodukcije i manjka potrošnje (*underconsumption*) koja je bila temelj za zakonodavstvo doneseno u sklopu *New Deal* te prikazuje „pogubne“ rezultate takve politike na američko gospodarstvo. U tom razdoblju glavni intelektualni utjecaj na nositelje politike dolazio je od američkih institucionalista koje White kratko predstavlja u drugom dijelu poglavlja. Iako je prvo *New Deal* povezivao s fašizmom, na kraju poglavlja White povezuje američke institucionaliste s njemačkom historijskom školom i

londonske škole London School of Economics Williamu Beveridgeu da ga upozori na opasnosti i nenamjeravane negativne posljedice jačanja kontrole države nad tržištem. Do 1944. to je pismo pretvoreno u knjigu *Put u ropstvo*, koja je na iznenađenje samog Hayeka postala jedna od najčitanijih knjiga među ekonomistima u Velikoj Britaniji i SAD-u.

Iako je Hayekova knjiga postigla velik uspjeh, u Velikoj Britaniji je nakon Drugog svjetskog rata ipak snažno povećana uloga države u gospodarstvu. U sedmom poglavlju White opisuje poslijeratni britanski socijalizam i upoznaje čitatelja s grupom ekonomista, poznatom kao *Fabian Society*. To je razdoblje britanske ekonomske povijesti bilo obilježeno značajnom nacionalizacijom, kontrolama i snažnijim planiranjem, što je rezultiralo povećanjem udjela zaposlenih u nacionaliziranim poduzećima na preko 20 posto ukupno zaposlenih. Na nositelje politike u tom razdoblju velik su utjecaj imale ideje ekonomista okupljenih oko društva *Fabian Society*. Najznačajniji su autori tog društva bračni par Webbs, koji su pisali i statut Laburističke stranke, britanski socijalistički ekonomist Lacki i Beveridge, tvorac sustava socijalne skrbi u Velikoj Britaniji. White izvor za ideju o nacionalizaciji u Velikoj Britaniji pronalazi u djelima američkog ekonomista Henryja Georgea koji se zalagao za porez na rente. Zadnji dio poglavlja White posvećuje razvoju ideje utilitarizma, ekonomista iz 19. stoljeća Jeremyja Benthamu te njezinim vezama s vođenjem ekonomske politike u Velikoj Britaniji tijekom poslijeratnog razdoblja.

Društvo *Fabian Society* okupljalo je ekonomiste koji su se zalagali za jačanje uloge države u gospodarstvu i značajno je utjecalo na ekonomsku politiku Laburističke stranke. Kao antipod tom društvu Hayek je 1947. inicirao osnivanje društva *Mont Pelerin Society* koje je trebalo okupiti ekonomiste liberalnog svjetonazora i očuvati klasičnu liberalnu misao. Intelektualni uzor tog društva bio je Adam Smith pa je White nekoliko stranica osmog poglavlja posvetio njegovim ekonomskim i filozofskim idejama. Za razliku od fabijanaca, društvo *Mont Pelerin* nije se vezalo uz određenu političku opciju već je bilo zamišljeno kao internacionalni, nezavisni *think tank*. Osim europskih liberalnih ekonomista tom su se društvu priključili američki liberali poput Friedmana i Knighta. Friedman, koji je dvadesetak godina

ukratko prikazuje kasniji razvoj teorija ekonomskog rasta/razvoja poput modela endogenog rasta, doprinosa istraživanja i razvoja te razvoja teorije institucija Northa i Acemoglua.

Međunarodni finansijski sustav nastao nakon konferencije savezničkih snaga u Bretton Woodsu 1944. godine tema je jedanaestog poglavlja. White objašnjava razvoj koncepta zlatnog standarda kroz rasprave merkantilista i liberalnih autora poput Humea. Najveću pozornost posvećuje mehanizmu stabilizacije cijena te ulozi centralnih banaka. U drugom dijelu poglavlja White opisuje razvoj „drugog” zlatnog standarda nakon 1944. godine te nemogući trokut međunarodne trgovine: fiksni tečajevi, slobodan protok kapitala i neovisnost središnje banke. Na kraju navodi razloge zbog kojih je došlo do odljeva zlata, ubrzavanja inflacije i povećanja trgovinskog deficita SAD-a krajem 1960-ih godina, što je dovelo do suspenzije konvertibilnosti dolara i zlata 1971. godine, čime je završila era zlatnog standarda.

U dvanaestom poglavlju White pruža detaljan prikaz teorija o „velikoj inflaciji” u SAD-u 1970-ih. Središnja je tema poglavlja razvoj monetarističke teorije Milтона Friedmana i neka vrsta „reinkarnacije” kvantitativne teorije novca, koju su prije monetarista razvijali David Hume, John Locke, Alfred Marshall i Irving Fisher. U poglavlju se detaljno objašnjava razlika u mehanizmu kojim nominalna ponuda novca može utjecati na kretanje realnog sektora gospodarstva između kejnzijanske, austrijske i monetarističke škole. U tom kontekstu White posredno uspoređuje i razlike u teorijama poslovnih ciklusa između ovih škola, a na kraju poglavlja ukratko prikazuje i nove makroekonomske teorije realnih poslovnih ciklusa i novih klasičara. Zanimljivo je da u raspravi o uzrocima inflacije u SAD-u 1970-ih godina White niti jednom ne spominje naftne šokove iz 1971. i 1979. godine.

Nakon Drugog svjetskog rata, u većini razvijenih zemalja došlo je do rasta udjela i uloge države u gospodarstvu. U trinaestom poglavlju White obrađuje dvije teorije koje objašnjavaju taj fenomen: teoriju javnih dobara i teoriju javnog izbora. Prema prvoj, udio državne potrošnje raste budući da s razvojem gospodarstva raste i potražnja za javnim dobrima. U tom

(*supply-side economics*) te upozorava na monetarističku aritmetiku koja pokazuje da pretjerani dug može državu motivirati da ga pokuša smanjiti inflatornim pritiscima.

Moglo bi se reći kako White, u želji da obuhvati što veći broj ideja, u nekim poglavljima radi značajne propuste u vidu pretjerane simplifikacije ili ispuštanja važnih koncepata. Primjerice, poznavatelji kejnzijanske ekonomike uočiti će da su u poglavlju posvećenom Keynesu ispušteni ili nedovoljno obrađeni koncepti neizvjesnosti, psiholoških faktora i s njima povezana teorija investicija, koji predstavljaju važan dio Keynesove *Opće teorije*. White puno detaljnije i s puno više pozornosti obrađuje liberalne ekonomiste ili teme koje se dotiču bankarstva. To ne iznenađuje budući da je on liberalni ekonomist i stručnjak za povijest bankarstva, ali čitateljima se može učiniti kako takav pristup nije korektan ukoliko je cilj knjige objektivno prikazati razvoj ekonomskih ideja u 20. stoljeću.

Najveća zamjerka Whiteu odnosi se na njegovu eksplicitnu podršku teorijama liberalnih ekonomista i velik trud koji ulaže da (argumentirano) diskreditira teorije ekonomista koji nisu klasičnog liberalnog svjetonazora. Kao što je već napomenuto, može se učiniti kao da je u nekim poglavljima puno više truda uloženo u potragu za argumentima protiv intervencionizma nego u pružanje odgovora na četiri temeljna pitanja navedena na početku knjige. Niti jedan čitatelj autoru neće zamjeriti što iznosi kritike različitih teorija, ali će lako uočiti da su kritike gotovo u potpunosti usmjerene na ekonomiste koji su zagovarali snažniju ulogu države. Također, vrlo je uočljiv Whiteov animozitet prema Sustavu federalnih rezervi kao i niz argumenata u korist slobodnog bankarstva (White je pripadnik tzv. *free banking school*).

Bez obzira na ove zamjerke, Whiteova knjiga predstavlja bogat izvor podataka, literature i zanimljivosti, koji mogu biti jednako korisni studentima i predavačima kolegija vezanih uz ekonomsku povijest i povijest ekonomske misli. Najveći doprinos knjige upravo su citati i navodi iz originalnih djela ekonomista, čime čitatelj stječe uvid u njihove izvorne ideje pa ih može usporediti sa suvremenim interpretacijama.

